

ਕੋਲਾਜ—ਤੇਰਾ ਨਾਂ ਪੰਜਾਬ
(ਉਸ ਸੰਤਾਪ ਦੇ ਨਾਂ—ਜੋ ਅਸਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਭੋਗਿਆ)

[ਨਾਟਕ ਖੱਪ-ਰੌਲੇ ਨਾਲ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਅਖ਼ਬਾਰ ਵਾਲਾ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ। ‘ਅੱਜ ਦੀ ਤਾਜ਼ਾ ਖ਼ਬਰ’, ‘ਅੱਜ ਦੀ ਤਾਜ਼ਾ ਖ਼ਬਰ’, ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਅਖ਼ਬਾਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਸਾਰਾ ਕੁਝ ਮਾਈਮ ਵਿਚ ਈ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਅਖ਼ਬਾਰ ਦੀਆਂ ਖ਼ਬਰਾਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਖ਼ਬਰਾਂ ਪਿਛੋਕੜ ਤੋਂ ਇਕ ਕਲਾਕਾਰ ਬੋਲਦਾ ਹੈ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕਰਮ ਅਖ਼ਬਾਰ ਵਿਚੋਂ ਚਿਹਰਾ ਕੱਢ ਕੇ ਅਖ਼ਬਾਰ ਪੜ੍ਹਨ ਵਾਲੇ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ—]

ਪਹਿਲੀ ਖ਼ਬਰ : ਕੱਲ੍ਹ ਰਾਤ ਢਿਲਵਾਂ ਨੇੜੇ ਅੱਠ ਹਿੰਦੂ ਮੁਸਾਫ਼ਰਾਂ ਨੂੰ ਬੱਸ ਵਿਚੋਂ ਕੱਢ ਕੇ ਗੋਲੀ ਨਾਲ ਉਡਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।

(ਹਿੰਦੂ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਦੋ ਟੋਲੀਆਂ ਵਿਚ ਵੰਡੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।)

ਹਿੰਦੂ : ਏਨਾ ਜ਼ੁਲਮ...ਸਰਕਾਰ ਸੁੱਤੀ ਹੋਈ ਏ।

ਸਿੱਖ : ਅਗਰ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਮਸਲਾ ਹੱਲ ਨਾ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਇਹ ਕਤਲ ਹੁੰਦੇ ਰਹਿਣਗੇ।

ਦੂਜੀ ਖ਼ਬਰ : ਕੱਲ੍ਹ ਪੁਲਿਸ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਿਚ ਦੋ ਕੇਸਾਧਾਰੀ ਅੱਤਵਾਦੀ ਮਾਰੇ ਗਏ।

ਸਿੱਖ : ਪੁਲਿਸ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਿਚ ਨਹੀਂ...ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ।

ਹਿੰਦੂ : ਮਾਰਿਆ ਹੀ ਜਾਣਾ ਸੀ...ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅੱਤ ਚੁੱਕੀ ਹੋਈ ਸੀ।

ਤੀਜੀ ਖ਼ਬਰ : ਮੋਰਚੇ ਦੇ ਡਿਕਟੇਟਰ ਦਾ ਬਿਆਨ ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਸਾਡੀਆਂ ਮੰਗਾਂ ਨਹੀਂ ਮੰਨੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ, ਮੋਰਚਾ ਜਾਰੀ ਰਹੇਗਾ।

ਸਿੱਖ : ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਝੁਕਾਉਣਾ ਕੋਈ ਮਾਮੂਲੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ।

ਹਿੰਦੂ : ਇਹ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਅੱਗ ਦੀ ਲਪੇਟ ਵਿਚ ਲਿਆ ਕੇ ਹੀ ਰਾਜ਼ੀ ਹੋਣਗੇ।

ਚੌਥੀ ਖ਼ਬਰ : ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਦਾ ਬਿਆਨ...ਅਸੀਂ ਵੱਖਵਾਦੀ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਅੱਗੇ ਝੁਕਾਂਗੇ ਨਹੀਂ।

ਹਿੰਦੂ : ਇਹ ਹੋਈ ਨਾ ਗੱਲ...ਦੇਸ਼ ਦੀ ਏਕਤਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਗੱਲ ਹੈ।

ਸਿੱਖ : ਸਾਡੀ ਹੱਕੀ ਮੰਗ ਨੂੰ ਵੱਖਵਾਦੀ ਕਹਿ ਕੇ ਭੰਡਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ... ਅਸੀਂ ਇਹ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ।

ਪੰਜਵੀਂ ਖ਼ਬਰ : ਪੰਜਾਬ ਭਰ ਵਿਚ ਚੌਵੀ ਘੰਟਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਅਠਾਰਾਂ ਘੰਟੇ ਬਿਜਲੀ ਬੰਦ ਰਹੇਗੀ।

ਸਿੱਖ : ਬਿਜਲੀ ਅਠਾਰਾਂ ਘੰਟੇ ਬੰਦ ਰਹੇਗੀ...ਪਾਣੀ ਚੌਵੀ ਘੰਟੇ ਬੰਦ ਰਹੇ...
ਇਹਦੇ ਨਾਲ ਕੋਈ ਫ਼ਰਕ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ...ਵੱਡੀ ਗੱਲ ਹੈ ਅਨੰਦਪੁਰ
ਰੈਜ਼ੂਲੇਸ਼ਨ...ਉਹ ਮੰਨਵਾਏ ਬਗ਼ੈਰ ਸਿੱਖ ਚੈਨ ਨਹੀਂ ਲੈਣਗੇ।

ਹਿੰਦੂ : ਬਿਜਲੀ ਅਠਾਰਾਂ ਘੰਟੇ ਬੰਦ ਰਹੇ...ਪਾਣੀ ਚੌਵੀ ਘੰਟੇ ਬੰਦ ਰਹੇ...ਇਹਦੇ
ਨਾਲ ਕੋਈ ਫ਼ਰਕ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ...ਵੱਡੀ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ
ਵੱਖਵਾਦੀ ਤਾਕਤਾਂ ਕੋਲੋਂ ਬਚਾਉਣਾ ਹੈ।

ਸਿੱਖ : ਦੇਖ ਲਵਾਂਗੇ।

ਹਿੰਦੂ : ਦੇਖ ਲਵਾਂਗੇ।

(ਇਕ ਦੂਜੇ ਵੱਲ ਵੇਖਦੇ ਹਨ ਤੇ ਫੇਰ ਮਾਈਮ ਵਿਚ ਫਸਾਦ ਹੁੰਦੇ
ਹਨ।)

ਆਖ਼ਰੀ ਖ਼ਬਰ : ਹਿੰਦੂਆਂ ਅਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਦੋ ਗਰੁੱਪਾਂ ਵਿਚ ਫਸਾਦ ਹੋ ਗਿਆ...ਦੋਵੇਂ
ਪਾਸਿਆਂ ਤੋਂ ਬੰਦੇ ਹਲਾਕ ਹੋ ਗਏ...ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਚੰਗੀ
ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇਖ ਲਿਆ ਤੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇਖ
ਲਿਆ...ਆਖ਼ਰੀ ਖ਼ਬਰ ਆਉਣ ਤਕ ਉਹ ਆਪਣੇ-ਆਪਣੇ
ਬੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਚੁੱਕ ਕੇ ਲੈ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ।

ਨਾਟਕਕਾਰ : (ਇਕ ਨੁੱਕਰ 'ਤੇ ਆ ਕੇ) ਇਹ ਹੈ ਕੋਲਾਜ—ਜਿਸ ਦਾ ਨਾਂ ਹੈ
ਪੰਜਾਬ...ਇਹ ਹੈ ਸੰਤਾਪ, ਜੋ ਅਸੀਂ ਭੋਗਿਆ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਕਹਾਣੀ
ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਸੰਨ 1972 ਤੋਂ, ਜੋ ਧਰਮਾਂ ਦੇ ਪੁਨਰ-ਜਨਮ ਦਾ
ਸਮਾਂ ਹੈ...ਜਦੋਂ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਇਕ ਖੱਦਰਧਾਰੀ ਗਿਆਨੀ
ਸੀ। ਤੁਹਾਨੂੰ ਲੈ ਚਲਦੇ ਹਾਂ ਬਾਬਿਆਂ ਦੇ ਡੇਰੇ 'ਤੇ...ਇਹ ਬਾਬੇ ਗੁਰੂ
ਕੀ ਲਾਡਲੀ ਫੌਜ ਹਨ—ਦੀਵਾਲੀ, ਵਿਸਾਖੀ ਇਹ ਘੋੜਿਆਂ 'ਤੇ
ਜਲੂਸ ਕੱਢਦੇ ਹਨ ਤੇ ਬਾਕੀ ਸਮਾਂ ਆਪਣੇ-ਆਪਣੇ ਡੇਰਿਆਂ
ਵਿਚ ਕੱਟਦੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਾਮ ਦੀ ਖੁਮਾਰੀ ਵੀ ਹੈ ਤੇ ਸੁੱਖੇ ਦੀ
ਵੀ ਖੁਮਾਰੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਖੱਦਰਧਾਰੀ ਗਿਆਨੀ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਮੁੱਖ-
ਮੰਤਰੀ ਬਣਿਆ ਤਾਂ ਉਹਨੂੰ ਇਹ ਫਿਕਰ ਹੋਇਆ ਕਿ ਅਕਾਲੀਆਂ
ਨੂੰ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁੱਠੇ ਲਾਈਏ...ਧਰਮ ਦੇ ਨਾਂ 'ਤੇ ਉਹ ਸਿਆਸਤ
ਚਲਾਉਂਦੇ ਹਨ...ਇਸ ਲਈ ਧਰਮ ਦੀ ਲਾਠੀ ਨਾਲ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ
ਚਿੱਤ ਕੀਤਾ ਜਾਏ...ਇਹਦੇ ਲਈ ਉਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬਾਬਿਆਂ ਦੇ ਡੇਰੇ
ਗਿਆ...ਤੇ ਪਰਵੇਸ਼ ਖੱਦਰਧਾਰੀ ਗਿਆਨੀ ਦਾ ਬਾਬਿਆਂ ਦਾ
ਡੇਰੇ—ਅਕਾਲ-ਅਕਾਲ (ਕਮੈਂਟਰੀ ਦੇ ਦਰਮਿਆਨ ਬਾਬਿਆਂ ਦਾ
ਡੇਰਾ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਮੋਟੇ ਬਾਬੇ ਮੰਜੇ 'ਤੇ ਬੈਠੇ ਹਨ, ਸੇਵਾਦਾਰ
ਪੱਖਾ ਝੱਲ ਰਿਹਾ ਹੈ।)

ਬਾਬਾ : (ਸੇਵਾਦਾਰਾਂ ਨੂੰ) ਸਿੰਘਾ...ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਹੋਗੀ ਆਏ ਨੇ...ਕੋਈ ਕੁਰਸੀ ਲਿਆ, ਕੋਈ ਮੰਜਾ ਲਿਆ...ਕੋਈ ਆਸਨ ਵਿਛਾ।

ਗਿਆਨੀ : ਦਾਸ ਤਾਂ ਤੁਹਾਡੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਬੈਠੇਗਾ।

ਬਾਬਾ : ਤੂੰ ਤਾਂ ਅਸਲੀ ਗੁਰੂ ਦਾ ਸਿੰਘ ਏਂ...ਗੁਰੂ ਦੀ ਗੱਦੀ 'ਤੇ ਬੈਠੇ 108ਵੇਂ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਪਛਾਣਦਾ ਏਂ...ਦੱਸ, ਤੇਰਾਂ ਕਰੋੜੀ ਬਾਬੇ ਤੇਰੀ ਕੀ ਸੇਵਾ ਕਰ ਸਕਦੇ ਨੇ ?

ਗਿਆਨੀ : ਬਾਬਾ ਜੀ...ਤੁਸੀਂ ਤਾਂ ਇਥੇ ਬੈਠੇ ਹੋ...ਪਰ ਮਾਤਲੋਕ ਵਿਚ ਸਿੱਖੀ ਦਾ ਬੇੜਾ ਗਰਕ ਹੋ ਰਿਹਾ ਏ।

ਬਾਬਾ : ਇਹ ਕੀ ਗੱਲ ਕਰ ਰਿਹਾ ਏਂ...ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿੱਖਾ, ਸਿੱਖੀ ਦਾ ਬੇੜਾ ਕਦੀ ਗਰਕ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ...ਉਹ ਤੇ ਇਕ ਐਸਾ ਬੇੜਾ ਏ, ਜਿਹੜਾ ਉਹਦੇ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹੇਗਾ...ਉਹ ਪਾਰ ਹੀ ਉਤਰੇਗਾ।

ਗਿਆਨੀ : ਦੁਸ਼ਟ ਅਕਾਲੀਆਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਦਵਾਰ ਸਾਂਭ ਲਏ ਨੇ...ਉਹ ਗੋਲਕ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਨਿੱਜੀ ਮੁਫਾਦਾਂ ਵਾਸਤੇ ਵਰਤ ਰਹੇ ਨੇ...ਸਿੱਖੀ ਦਾ ਕੋਈ ਪ੍ਰਚਾਰ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ। ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਰੱਬ ਤੋਂ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਉੱਠ ਰਿਹਾ ਏ...ਸਿੱਖੀ ਸਰੂਪ ਦਾ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਖਿਆਲ ਨਹੀਂ...ਨੌਜਵਾਨ ਦਾੜੀਆਂ ਛਿੱਲ ਰਹੇ ਹਨ...ਕੱਛਾਂ ਮੁੰਨ ਰਹੇ ਹਨ।

ਬਾਬਾ : ਤੇ ਬੁੱਢੇ ਦਾੜੀਆਂ ਰੰਗ ਰਹੇ ਹਨ।

ਗਿਆਨੀ : (ਜਿੱਚ ਹੋ ਕੇ) ਇਹ ਤਾਂ ਬਾਬਾ ਜੀ...ਦਾਸ ਦੀ ਨਿੱਕੀ ਜਿਹੀ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਏ...ਦਾਸ ਬੁੱਢਾ ਹੋਣ 'ਤੇ ਵੀ ਜਵਾਨ ਦਿਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਏ।

ਬਾਬਾ : ਅੱਛਾ ਸਿੰਘਾ...ਸਾਡੀ ਅਰਦਾਸ ਏ, ਤੂੰ ਸਦਾ ਜਵਾਨੀਆਂ ਨੂੰ ਮਾਣਦਾ ਰਹੇਂ...ਤੇਰੇ ਕਹਿਣ ਅਨੁਸਾਰ ਸਿੱਖੀ ਨੂੰ ਖਤਰਾ ਹੈ, ਇਹਦੇ ਵਾਸਤੇ ਸਾਨੂੰ ਕੀ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ?

ਗਿਆਨੀ : ਤੁਹਾਨੂੰ ਆਪਣੇ ਡੇਰੇ ਛੱਡ ਕੇ ਪਬਲਿਕ ਲਾਈਫ ਵਿਚ ਆਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਬਾਬਾ : ਪਬਲਿਕ ਲਾਈਫ ?

ਗਿਆਨੀ : ਹਾਂ, ਤੁਹਾਨੂੰ ਅਖਬਾਰਾਂ ਵਿਚ ਬਿਆਨ ਦੇਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ...ਛੋਟੇ-ਮੋਟੇ ਮੋਰਚੇ ਲਾਉਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ...ਜਿਸ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗੇ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੀ ਵੱਡੀ ਪੱਗ ਦੇ ਥੱਲੇ ਵੱਡਾ ਸਿਰ ਰੱਖਦੇ ਹੋ ਤੇ ਵੱਡੇ ਸਿਰ ਥੱਲੇ ਵੱਡੀ ਅਕਲ ਰੱਖਦੇ ਹੋ।

ਬਾਬਾ : ਕੀ ਅੱਗੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਾਡੀ ਅਕਲ 'ਤੇ ਸ਼ੱਕ ਹੈ ?

ਗਿਆਨੀ : ਹਾਲੀਂ ਤਕ ਤਾਂ ਇਹ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਅੱਧ ਅਕਲੇ ਜਿਹੜੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ...ਉਹੀ ਬਾਬਿਆਂ ਦੇ ਡੇਰੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਇਹ ਪ੍ਰਭਾਵ

ਨਿਕਲ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਬਾਬਾ : ਅਸੀਂ ਕੱਢ ਦਿਆਂਗੇ...ਅਸੀਂ ਅਖਬਾਰ ਵਿਚ ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਬਿਆਨ ਦੇਵਾਂਗੇ...ਪਰ ਅਖਬਾਰ ਵਾਲੇ ਹੈਨ ਕਿਥੇ ?

ਗਿਆਨੀ : ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਫਿਕਰ ਨਾ ਕਰੋ...ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੈਂ ਭੇਜਾਂਗਾ।

ਬਾਬਾ : ਪਰ ਕੀ ਉਹ ਸਾਡੇ ਬਿਆਨ ਛਾਪਣਗੇ ?

ਗਿਆਨੀ : ਬਿਆਨ ਵੀ ਛਾਪਣਗੇ ਤੇ ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਰੰਗੀਨ ਫੋਟੋ ਵੀ ਛਾਪਣਗੇ ?

ਬਾਬਾ : ਉਹ ਕਿਉਂ ਛਾਪਣਗੇ ?

ਗਿਆਨੀ : ਕਿਉਂਕਿ ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਛਾਪਣ ਲਈ ਕਵਾਂਗੇ।

ਬਾਬਾ : ਉਹ ਤੁਹਾਡਾ ਹੁਕਮ ਕਿਉਂ ਮੰਨਣਗੇ ?

ਗਿਆਨੀ : ਕਿਉਂਕਿ ਅਖਬਾਰਾਂ ਛਾਪਣ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੈਸੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ...ਤੇ ਪੈਸੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰ ਦੇਂਦੀ ਏ, ਇਸ਼ਤਿਹਾਰਾਂ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਤੇ ਸਰਕਾਰ ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ ਅਸੀਂ ਹਾਂ।

ਬਾਬਾ : ਫੇਰ ਠੀਕ ਐ...ਅਸੀਂ ਪਬਲਿਕ ਲਾਈਫ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰ ਜਾਨੇ ਹਾਂ...ਪਰ ਅਸੀਂ ਕੀ ਕਹਿ ਕੇ ਪਬਲਿਕ ਲਾਈਫ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰੀਏ ?

ਗਿਆਨੀ : ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ ਇਕ ਮਾਮਲਾ ਡਾਕਟਰ ਫੌਜਾ ਸਿੰਘ ਦਾ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਬਾਰੇ ਖੋਜ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿਚ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਬਾਬਾ : ਫੌਜਾ ਸਿੰਘ ਨਾ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਨਿਹੰਗ ਦਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ...ਇਹ ਡਾਕਟਰ ਦਾ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ? ਉੱਝ ਇਹ ਡਾਕਟਰੀ ਕਿਸ ਸ਼ੈ ਦੀ ਕਰਦਾ ਏ...ਜੇ ਡੰਗਰਾਂ ਦੀ ਕਰਦਾ ਏ ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਡੇਰੇ ਵੀ ਉਹਦੀ ਲੋੜ ਏ।

ਗਿਆਨੀ : ਨਹੀਂ ਬਾਬਾ ਜੀ...ਇਹ ਇਤਿਹਾਸ ਦੀ ਡਾਕਟਰੀ ਕਰਦਾ ਏ, ਇਹਨੇ ਆਪਣੇ ਇਕ ਪਰਚੇ ਵਿਚ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਕਸ਼ਮੀਰੀ ਪੰਡਤਾਂ ਦੇ ਕਹਿਣ 'ਤੇ ਦਿੱਲੀ ਚਾਂਦਨੀ ਚੌਂਕ ਵਿਚ ਸ਼ਹਾਦਤ ਪਾ ਗਏ...ਪੂਰਾ ਸੱਚ ਨਹੀਂ।

ਬਾਬਾ : ਫੇਰ ਪੂਰਾ ਸੱਚ ਕੀ ਏ ?

ਗਿਆਨੀ : ਇਹ ਜਾਣ ਕੇ ਤੁਸੀਂ ਕੀ ਲੈਣਾ ? ਤੁਸੀਂ ਬਿਆਨ ਦਾਗ ਦਿਓ ਕਿ ਜਿਹੜਾ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਦਾ ਅਪਮਾਨ ਕਰੇਗਾ...ਉਸ ਨੂੰ ਸੋਧ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏਗਾ ਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੁਹਾਡਾ ਪਬਲਿਕ ਲਾਈਫ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਹੋ ਜਾਏਗਾ।

ਬਾਬਾ : ਸੋ ਅਸੀਂ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਾਂ...ਤੁਸੀਂ ਪ੍ਰੈਸ ਨੂੰ ਬੁਲਾਓ...ਫੋਟੋਗ੍ਰਾਫਰਾਂ ਨੂੰ ਲਿਆਓ...ਚਾਰ ਬੰਦੇ ਲਿਆ ਕੇ ਸਾਡੀ ਦੇਹ ਨੂੰ ਉਠਾਓ।

(ਅਗਲਾ ਸਾਰਾ ਸੀਨ ਮਾਈਮ ਵਿਚ ਹੈ। ਸਟੇਜ ਦਾ ਇਕ ਚੱਕਰ ਲੱਗਦਾ ਹੈ, ਫੋਟੋ ਖਿੱਚੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ, ਗਿਆਨੀ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਕ ਪਾਸੇ ਕੁਰਸੀ 'ਤੇ ਆ ਕੇ ਇਕ ਬੁੱਧੀ ਜੀਵੀ ਕਿਸਮ ਦਾ ਬੰਦਾ ਡਾ. ਫੌਜਾ ਸਿੰਘ ਕੋਲ ਪੁੱਜ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।)

ਬਾਬਾ : ਫੌਜਾ ਸਿੰਘ ਤੇਰਾ ਹੀ ਨਾਂ ਏਂ ?

ਫੌਜਾ ਸਿੰਘ : ਮੇਰਾ ਹੀ ਨਾਂ ਏਂ ਬਾਬਿਉ...ਹੁਕਮ ਕਰੋ।

ਬਾਬਾ : ਜੋ ਕੁਝ ਤੂੰ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਬਾਰੇ ਜਾਣਦਾ ਏ...ਉਹ ਆਪਣੇ ਇਸ ਦਿਮਾਗ ਵਿਚੋਂ ਕੱਢ ਦੇ।

ਫੌਜਾ ਸਿੰਘ : ਬਾਬਿਉ...ਜੋ ਕੁਝ ਦਿਮਾਗ ਵਿਚ ਇਕ ਵਾਰੀ ਆ ਜਾਵੇ...ਉਹ ਨਿਕਲਦਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।

ਬਾਬਾ : ਵੱਡੀ ਸਾਰੀ ਪੱਗ ਬੰਨ੍ਹ ਲੈ...ਆਪੇ ਨਿਕਲ ਜਾਏਗਾ।

ਫੌਜਾ ਸਿੰਘ : ਪਰ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਤਰਾਜ਼ ਕਿਸ ਗੱਲ 'ਤੇ ਐ ?

ਬਾਬਾ : ਓਏ ਅਸੀਂ ਤਿੰਨ ਸੌ ਸਾਲ ਇਹੀ ਸੁਣਦੇ ਆਏ ਹਾਂ ਕਿ ਨੌਵੇਂ ਗੁਰੂ ਨੇ ਜਨੇਊ ਦੀ ਰਾਖੀ ਲਈ ਸ਼ਹਾਦਤ ਪਾਈ...ਤੂੰ ਕਹਿੰਨਾ ਏਂ ਕਿ ਇਹ ਪੂਰਾ ਸੱਚ ਨਹੀਂ...ਅਸੀਂ ਤਿੰਨ ਸੌ ਸਾਲ ਹਿੰਦੂਆਂ 'ਤੇ ਇਹ ਅਹਿਸਾਨ ਜਿਤਾਂਦੇ ਰਹੇ ਕਿ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੀ ਰਾਖੀ ਲਈ ਵਜੂਦ ਵਿਚ ਆਇਆ ਤੇ ਹੁਣ ਤੂੰ ਉਹ ਅਹਿਸਾਨ ਨੂੰ ਗਲਤ ਕਹਿੰਦਾ ਏਂ—ਸਾਡੇ ਮਾਨ ਨੂੰ ਧੱਕਾ ਲਗਾਉਂਦਾ ਏਂ।

ਫੌਜਾ ਸਿੰਘ : ਬਾਬਾ ਜੀ...ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਨੂੰ ਸਮੇਂ ਦੀ ਲੋੜ ਨੇ ਜਨਮ ਦਿੱਤਾ...ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਨੇ ਹੱਕ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਉਠਾਈ, ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਨੇ ਹੱਕ ਲਈ ਲੜਨਾ ਸਿਖਾਇਆ। ਕਿਸੇ 'ਤੇ ਅਹਿਸਾਨ ਦਾ ਨਾਂ ਦੇ ਕੇ ਉਸ ਮਹਾਨ ਮਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਸੌੜਾ ਕਿਉਂ ਕਰਦੇ ਹੋ ? ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਖੋਜ ਵਿਚ ਇਹ ਭਰਮ ਹੀ ਦੂਰ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਸੀ।

ਬਾਬਾ : ਅਸੀਂ ਇਹ ਸਭ ਨਹੀਂ ਸੁਣਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ...ਤੈਨੂੰ ਉਹ ਖੋਜ ਵਾਪਸ ਲੈਣੀ ਪਵੇਗੀ।

ਫੌਜਾ ਸਿੰਘ : ਜੇ ਨਾ ਲਈ।

ਬਾਬਾ : ਤਾਂ ਤੈਨੂੰ ਸੋਧ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏਗਾ...(ਬਰਛਾ ਉਹਦੇ ਵੱਲ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਫੌਜਾ ਸਿੰਘ ਆਪਣੀ ਕਿਤਾਬ ਲੈ ਕੇ ਪਿੱਛੇ ਹਟਦਾ ਹੈ ਤੇ ਬਾਬਾ ਅੱਗੇ ਵਧਦਾ ਹੈ। ਇਕ ਚੱਕਰ ਲਗਾਉਂਦੇ ਹਨ।)

ਨਾਟਕਕਾਰ : ਅੱਗੇ ਅੱਗੇ ਅਕਲ, ਪਿੱਛੇ ਪਿੱਛੇ ਡਾਂਗ
ਤਰਕ ਖੰਭ ਲਾ ਕੇ ਉੱਡਿਆ
ਧੱਕਾ ਹੋਇਆ ਪ੍ਰਧਾਨ

ਅੱਗੇ ਅੱਗੇ ਅਕਲ
ਪਿੱਛੇ ਪਿੱਛੇ ਡਾਂਗ

(ਪਿਛਲਾ ਸੀਨ ਮੁੱਕਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਦੂਜੇ ਪਾਸਿਉਂ ਖੱਦਰਧਾਰੀ ਗਿਆਨੀ
ਤੇ ਪਿੱਛੇ ਪਿੱਛੇ ਇਕ ਤਿਲਕਧਾਰੀ ਪੰਡਤ ਦਾ ਖਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।)

ਪੰਡਤ : ਰਾਮ...ਰਾਮ।

ਗਿਆਨੀ : ਰਾਮ ਰਾਮ ਪੰਡਤ ਜੀ...ਦੱਸੋ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਉਣਾ ਹੋਇਆ ?

ਪੰਡਤ : ਦਾਨੀਓਂ ਇਕ ਅਰਜ਼ ਕਰਨੀ ਏਂ।

ਗਿਆਨੀ : ਹੁਕਮ ਕਰੋ ਪੰਡਤ ਜੀ।

ਪੰਡਤ : ਤੁਸੀਂ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਮਾਰਗ ਬਣਵਾਇਆ।

ਗਿਆਨੀ : ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਦੱਸਣ ਲਈ ਕਿ ਸਿਰਫ ਅਕਾਲੀ ਹੀ ਨਹੀਂ...ਅਸੀਂ
ਵੀ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਸੇਵਾਦਾਰ ਹਾਂ।

ਪੰਡਤ : ਤੁਸੀਂ ਊਧਮ ਸਿੰਘ ਦੀਆਂ ਅਸਥੀਆਂ ਵਲੈਤ ਤੋਂ ਲਿਆਏ।

ਗਿਆਨੀ : ਇਹ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਸ਼ਾਖ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਕੀਤਾ।

ਪੰਡਤ : ਤੁਸੀਂ ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਦੀ ਮਾਤਾ ਨੂੰ ਰਾਜ ਮਾਤਾ ਬਣਾਇਆ...ਇਕ
ਕਾਰ ਦਿੱਤੀ।

ਗਿਆਨੀ : ਇਹ ਇਸ ਲਈ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਜੋ ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਨਾ
ਸਾਂਭ ਲੈਣ।

ਪੰਡਤ : ਫੇਰ ਸਾਨੂੰ ਵੀ ਕੁਝ ਦੇ ਦੇਵੋ।

ਗਿਆਨੀ : ਹੁਕਮ ਕਰੋ।

ਪੰਡਤ : ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਨ ਜੋਗੇ ਹਾਂ।

ਗਿਆਨੀ : ਹਿੰਦੁਤਾਨ ਤੇ ਤੁਹਾਡੀ ਅੰਗ ਦੀ ਬੀਬੀ ਦਾ ਰਾਜ...ਤੁਸੀਂ ਅਰਜ਼
ਨਹੀਂ ਹੁਕਮ ਕਰੋਗੇ।

ਪੰਡਤ : ਫੇਰ ਤੂੰ ਸਾਨੂੰ ਉਹਦਾ ਹੀ ਰੂਪ ਸਮਝ।

ਗਿਆਨੀ : ਤੁਸੀਂ ਫੇਰ ਉਸ ਰੂਪ ਵਿਚ ਆ ਜਾਉ।

ਪੰਡਤ : (ਆਕੜ ਕੇ) ਆ ਜਾਈਏ।

ਗਿਆਨੀ : ਆ ਜਾਉ।

ਪੰਡਤ : ਫੇਰ ਅਸੀਂ ਆ ਗਏ।

ਗਿਆਨੀ : ਫੇਰ ਹੁਕਮ ਕਰੋ।

ਪੰਡਤ : ਸਾਡਾ ਵੀ ਜਿਹੜਾ ਰਾਮ ਤੀਰਥ ਹੈ...ਉਹਨੂੰ ਮਾਰਗ ਬਣਾ ਦਿਉ।

ਗਿਆਨੀ : ਜੇ ਹੁਕਮ ਪੰਡਤ ਜੀ...ਰਾਮ ਤੀਰਥ ਮੰਦਰ ਦੀ ਸਰਕਾਰੀ ਖਰਚ 'ਤੇ
ਮੁਰੰਮਤ ਹੋਏਗੀ...ਉਥੇ ਠਹਿਰਣ ਲਈ ਸਰਾਂ ਬਣੇਗੀ...ਵੱਡੀ ਸੜਕ
ਬਣੇਗੀ, ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ, ਸਾਰੇ ਧਰਮ ਵਧਣ-ਫੁੱਲਣ।

ਪੰਡਤ : ਉਥੇ ਭਗਤਾ ਤੇਰਾ ਰਾਜ ਜੁਗਾਂ ਜੁਗਾਂ ਤੱਕ ਚੱਲੇ। (ਅੱਗੇ ਅੱਗੇ
ਪੰਡਤ ਜੀ, ਪਿੱਛੇ ਪਿੱਛੇ ਗਿਆਨੀ।)

ਨਾਟਕਕਾਰ : ਧਰਮ ਨਿਰਪੇਖਤਾ ਨੀਤੀ ਹੈ ਸਰਕਾਰ ਦੀ।
ਹਿੰਦੂ ਵਧਣ, ਸਿੱਖ ਵਧਣ, ਮਾਇਆ ਲੱਗੇ ਸਰਕਾਰ ਦੀ
ਲੋਕੀ ਟੈਕਸ ਦੇਣ, ਬਿਜਲੀ ਮਿਲੇ
ਲੋਕੀ ਟੈਕਸ ਦੇਣ, ਪਾਣੀ ਮਿਲੇ
ਲੋਕੀ ਟੈਕਸ ਦੇਣ, ਵਿਦਿਆ ਮਿਲੇ
ਲੋਕੀ ਟੈਕਸ ਦੇਣ, ਨੌਕਰੀ ਮਿਲੇ
ਪਰ ਇਹ ਟੈਕਸਾਂ ਨੂੰ ਧਰਮ ਦੇ ਲੇਖੇ ਲਾਉਂਦੇ
ਧਰਮ ਨਿਰਪੇਖਤਾ ਨੀਤੀ ਹੈ ਸਰਕਾਰ ਦੀ
ਹਿੰਦੂ ਵਧਣ, ਸਿੱਖ ਵਧਣ, ਮਾਇਆ ਲੱਗੇ ਸਰਕਾਰ ਦੀ
ਧਰਮ ਵਿਚ ਦਖਲ ਨਾ ਦੇਵੇ ਦਵਾਏ
ਸਗੋਂ ਧਰਮ ਨਿਰਪੇਖਤਾ ਤਾਂ ਹੀ ਠੀਕ ਕਹਾਵੇ
ਜੇ ਸਰਕਾਰ ਸਾਰਿਆਂ ਧਰਮਾਂ ਨੂੰ ਪੱਠੇ ਪਾਵੇ
ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਨੀਂਹ ਰੱਖਣ ਵੇਲੇ
ਖੋਪੇ ਤੋੜੇ, ਮੱਥੇ ਟਿੱਕਾ ਲਵਾਵੇ
ਪੰਡਤਾਂ ਨੂੰ ਸੱਦ ਮੰਤਰ ਪੜਾਏ
ਧਰਮ ਨਿਰਪੇਖਤਾ ਨੀਤੀ ਹੈ ਸਰਕਾਰ ਦੀ
ਹਿੰਦੂ ਵਧਣ, ਸਿੱਖ ਵਧਣ, ਦੌਲਤ ਲੱਗੇ ਸਰਕਾਰ ਦੀ
*(ਪਹਿਲੇ ਇਕ ਪਾਸੇ ਤੋਂ ਬਾਥੇ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਿਚ ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ
ਜਲੂਸ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਪੰਡਤ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਿਚ
ਹਿੰਦੂਆਂ ਦਾ ਜਲੂਸ ਆਉਂਦਾ ਹੈ।)*

ਬਾਬਾ : ਕਿਉਂ ਬਈ ਲੋਕੋ ਮਸਲਾ ਰੋਟੀ ਦਾ।

ਬਾਕੀ : ਨਾ ਬਈ ਨਾ।

ਬਾਬਾ : ਕਿਉਂ ਬਈ ਲੋਕੋ ਮਸਲਾ ਕੱਪੜੇ ਦਾ।

ਬਾਕੀ : ਨਾ ਬਈ ਨਾ।

ਬਾਬਾ : ਕਿਉਂ ਬਈ ਲੋਕੋ ਮਸਲਾ ਰੋਜ਼ੀ ਦਾ।

ਬਾਕੀ : ਨਾ ਬਈ ਨਾ।

ਬਾਬਾ : ਕਿਉਂ ਬਈ ਲੋਕੋ ਮਸਲਾ ਧਰਮਾਂ ਦਾ।

ਬਾਕੀ : ਹਾਂ ਬਈ ਹਾਂ।

ਪੰਡਤ : ਕਿਉਂ ਬਈ ਲੋਕੋ ਮਸਲਾ ਰੋਟੀ ਦਾ।

ਬਾਕੀ : ਨਾ ਬਈ ਨਾ।

ਪੰਡਤ : ਕਿਉਂ ਬਈ ਲੋਕੋ ਮਸਲਾ ਕੱਪੜੇ ਦਾ ।

ਬਾਕੀ : ਨਾ ਬਈ ਨਾ ।

ਪੰਡਤ : ਕਿਉਂ ਬਈ ਲੋਕੋ ਮਸਲਾ ਰੋਜ਼ੀ ਦਾ ।

ਬਾਕੀ : ਨਾ ਬਈ ਨਾ ।

ਪੰਡਤ : ਕਿਉਂ ਬਈ ਲੋਕੋ ਮਸਲਾ ਧਰਮਾਂ ਦਾ ।

ਬਾਕੀ : ਹਾਂ ਬਈ ਹਾਂ ।

(ਸਟੇਜ ਦੇ ਸੈਂਟਰ ਵਿਚ ਬਾਬਾ ਜੀ ਤੇ ਪੰਡਤ ਜੀ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।)

ਬਾਬਾ ਤੇ ਪੰਡਤ : (ਇਕੱਠੇ) ਮਸਲੇ ਅਸੀਂ ਉਠਾ ਰਹੇ ਹਾਂ...ਵਾਹ ਵਾਹ ਸ਼ੁਗਲ ਮਨਾ ਰਹੇ ਹਾਂ ।

(ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਪਿੱਛੇ ਹੋ ਕੇ ਸਟੇਜ ਦੇ ਬਾਹਰ ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਇਹਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਤਿੰਨ ਕਲਾਕਾਰ ਇਕ ਟੈਲੀਵਿਜ਼ਨ ਦੀ ਕੰਪੋਜ਼ੀਸ਼ਨ ਬਣਾਉਂਦੇ ਸਟੇਜ ਦੇ ਪਿਛਲੇ ਪਾਸੇ ਸੈਂਟਰ ਵਿਚ ਆ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।)

ਨਾਟਕਕਾਰ : (ਪਿੱਛੋਂ ਆਵਾਜ਼)

ਸ਼ੁਗਲ ਸ਼ੁਗਲ ਵਿਚ ਇਕ ਦੂਜੇ 'ਤੇ ਵਾਰ ਸੀ

ਸਮੇਂ ਦੀ ਤੇਜ਼ ਰਫ਼ਤਾਰ ਸੀ

ਹੁਣ ਅਕਾਲੀ ਜਨਤਾ ਰਾਜ ਸੀ

ਧਰਮਾਂ ਦੀ ਜੈ-ਜੈਕਾਰ ਸੀ

ਸਿੱਖ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਝਗੜੇ ਦਾ ਆਗਾਜ਼ ਸੀ

(ਇਕ ਪਾਸੇ ਤੋਂ ਇਕ ਸਿੱਖ ਬੜੇ ਜੋਸ਼ ਨਾਲ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ ।)

ਸਿੰਘ : ਖ਼ਾਲਸਾ ਜੀ, ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਬਾਅਦ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਆਖਿਆ ਸੀ, ਪਰ ਕੁਝ ਚੌਧਰੀ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਇਸ ਵਾਕ ਨੂੰ ਗਲਤ ਬਣਾ ਰਹੇ ਹਨ—ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਜੀ ਮਾਨੀਏ, ਪ੍ਰਗਟ ਗੁਰਾਂ ਕੀ ਦੇਹ...ਸਮਾਂ ਆ ਗਿਆ ਹੈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਖੰਡੀਆਂ ਦੇ ਡੇਰੇ ਖ਼ਤਮ ਕੀਤੇ ਜਾਣ...ਤੇ ਸੱਚੇ ਧਰਮ ਦਾ ਪਰਚਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ।

ਨਿਰੰਕਾਰੀ : (ਚਿੱਟੇ ਲਿਬਾਸ ਵਿਚ) ਗੁਰੂ ਬਿਨ ਗਤਿ ਨਹੀਂ...ਇਹ ਸੱਚਾਈ ਕੋਈ ਨਹੀਂ...ਇਹ ਸੱਚਾਈ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਝੁਠਲਾ ਸਕਦਾ...ਇਕ ਕਿਤਾਬ ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਕਿੰਨੀ ਹੀ ਪਵਿੱਤਰ ਹੋਵੇ...ਕਿੰਨੀ ਹੀ ਮਹਾਨ ਹੋਵੇ, ਗੁਰੂ ਦਾ ਦਰਜਾ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦੀ...ਇਸ ਲਈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਜਨਮ-ਮਰਨ ਦੇ ਗੇੜ ਤੋਂ ਮੁਕਤੀ ਪਾਉਣੀ ਹੈ...ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਮਨ ਦੀ ਸ਼ਾਂਤੀ ਲੈਣੀ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਦੇ ਮੰਤਰ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਤੇ ਇਹ

ਮੰਤਰ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਬਾਬਾ ਹੀ ਦੇ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਸਿੰਘ : ਦੇਖੋ ਕਿੰਨਾ ਅਨਰਥ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ...ਰਾਜ ਹੋਵੇ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦਾ...ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਹੋਵੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸਿੰਘ ਬਾਦਲ, ਉਸ ਸੂਬੇ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦੀ ਬੇਅਦਬੀ ਹੋ ਰਹੀ ਹੋਵੇ। ਅਵਤਾਰ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਸਾਡੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬਾਣੀ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ...ਅਸੀਂ ਇਹ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਨਹੀਂ ਕਰਾਂਗੇ ਕਿ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਬਾਬਾ ਆਪ ਉੱਚੀ ਥਾਂ 'ਤੇ ਬੈਠੇ ਤੇ ਅਵਤਾਰ ਬਾਣੀ ਦਾ ਆਸਣ ਨੀਵੀਂ ਥਾਂ ਹੋਵੇ...ਅਸੀਂ ਇਹ ਪਖੰਡੀ ਡੇਰਾ ਬੰਦ ਕਰਵਾ ਕੇ ਛੱਡਾਂਗੇ।

ਨਿਰੰਕਾਰੀ : ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਇਸ਼ਟ ਨੂੰ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਰਜ਼ੀ ਪੂਜੀਏ...ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਦਾ ਆਸਣ ਥੱਲੇ ਰੱਖੀਏ ਜਾਂ ਉੱਤੇ...ਇਹ ਸਿੱਖ ਕੌਣ ਨੇ...ਜਿਹੜੇ ਸਾਡੇ 'ਤੇ ਹੁਕਮ ਚਲਾਉਣ...ਅਸੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹੁਕਮ ਨਹੀਂ ਮੰਨਾਂਗੇ, ਸਿੱਖਾ-ਸ਼ਾਹੀ ਨਹੀਂ ਚੱਲੇਗੀ।

ਸਿੰਘ : ਪੰਡਤ ਡੇਰੇ ਬੰਦ ਕਰੋ...ਨਕਲੀ ਗੁਰੂ ਮੁਰਦਾਬਾਦ।

(ਦੋਨੋਂ ਪਾਸੇ ਨਾਅਰੇ ਵੱਜਦੇ ਹਨ।)

ਟੈਲੀਵਿਜ਼ਨ : ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਬਿਲਕੁਲ ਅਮਨ ਤੇ ਸ਼ਾਂਤੀ ਹੈ...ਖਬਰ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਪਠਾਨਕੋਟ ਵਿਚ ਹੋ ਰਹੇ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਸਮਾਗਮ ਦੇ ਵਿਰੋਧ ਵਿਚ ਕੁਝ ਸਿੱਖ ਧਾਰਮਿਕ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੇ ਨੁਮਾਇੰਦਿਆਂ ਵੱਲੋਂ ਵਿਖਾਵਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਅਮਨ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦਾ ਖ਼ਿਆਲ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ, ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਇਹ ਸਮਾਗਮ ਬੰਦ ਕਰਵਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਬਾਬਾ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਦਿੱਲੀ ਜਾਣਾ ਪਿਆ...ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਬੜੀ ਹੁਸ਼ਿਆਰੀ ਨਾਲ ਸਿੱਖ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਝਗੜੇ ਨੂੰ ਰੋਕ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

(ਸਟੇਜ ਦੇ ਦੋ ਪਾਸਿਉਂ ਤੋਂ ਅਖ਼ਬਾਰ ਦੇ ਸੰਪਾਦਕ ਆਉਂਦੇ ਹਨ।)

ਲਾਲਾ : ਕੌਣ ਕਹਿੰਦਾ ਝਗੜਾ ਰੁਕ ਗਿਆ...ਅਸੀਂ ਝਗੜਾ ਰੁਕਣ ਦਿੰਨੇ ਆਂ...ਮੈਂ ਹੁਣੇ ਸੰਪਾਦਕੀ ਲਿਖਾਂਗਾ।

(ਸਫੇ ਝਗੀਟਦਾ ਹੈ।)

ਦਰਦ : ਲਾਲ ਲਿਖ ਸਕਦਾ ਏ ਤਾਂ ਸਾਡੀ ਕਲਮ ਘੱਟ ਏ ?

(ਕਾਹਲੀ ਕਾਹਲੀ ਲਿਖਦਾ ਹੈ।)

ਲਾਲਾ : ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਸਮਾਗਮ ਤੇ ਸ਼ਰਮਨਾਕ ਹਮਲਾ।

ਦਰਦ : ਸਿੱਖ ਆਪਣਾ ਧਰਮ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਆ ਗਏ।

ਲਾਲਾ : ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿਚ ਹਰ ਧਰਮ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਅਕਾਲੀ ਸਰਕਾਰ ਇਸ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਗਰੰਟੀ ਨਹੀਂ

- ਕਰ ਸਕਦੀ ਤਾਂ ਕੁਰਸੀ ਛੱਡ ਦੇਵੋ।
- ਦਰਦ : ਆਪਣੇ ਧਰਮ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦੂਜੇ ਧਰਮ ਦਾ ਨਿਰਾਦਰ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ...ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਨਿਰੰਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਚੈਲਿੰਜ।
- ਲਾਲਾ : ਮੁਰਾਰਜੀ ਭਾਈ ਇਹ ਮਾਮਲਾ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਲੈਣ...ਵਿਧਾਨ ਦੀ ਇਹ ਉਲੰਘਣਾ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ।
- ਦਰਦ : ਵਿਧਾਨ ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਇਜਾਜ਼ਤ ਨਹੀਂ ਦੇਂਦਾ ਕਿ ਅਸੀਂ ਦੂਜੇ ਧਰਮਾਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਜਜ਼ਬਾਤਾਂ ਨੂੰ ਸੱਟ ਮਾਰੀਏ।
- ਟੈਲੀਵਿਜ਼ਨ : ਖਬਰ ਹੈ ਕਿ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੇ ਕੁਝ ਬੁੱਧੀਜੀਵੀਆਂ ਨੇ ਸਿੱਖ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਝਗੜੇ ਨੂੰ ਮੁਕਾਉਣ ਲਈ ਇਹ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਆਪਣੀ ਪਵਿੱਤਰ ਪੁਸਤਕ ਅਵਤਾਰ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਉਹ ਬਾਣੀ ਨਾ ਦਰਜ ਕਰਨ, ਜੋ ਸਿੱਖ ਗੁਰੂਆਂ ਦੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਜਾਣੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ...ਨਿਰੰਕਾਰੀਆਂ ਦੇ ਕੁਝ ਆਗੂ ਇਹ ਮੰਨਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹਨ ਤਾਂ ਜੋ ਇਹ ਝਗੜਾ ਮੁੱਕ ਜਾਏ।
- ਲਾਲਾ : ਇਹ ਝਗੜਾ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੁੱਕ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ...ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਅੱਗੇ ਗੋਡੇ ਟੇਕੇ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦੇ।
- ਦਰਦ : ਜਿੱਤ ਹਮੇਸ਼ਾ ਸੱਚ ਦੀ ਹੋਵੇਗੀ।
- ਟੈਲੀਵਿਜ਼ਨ : 6 ਫ਼ਰਵਰੀ 1978 ਵਿਚ ਇਕ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਸਮਾਗਮ ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ ਹੋਇਆ। ਹਾਜ਼ਰੀ ਰੀਕਾਰਡ ਤੋੜ ਸੀ। ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਗੁਰੂ ਦਾ ਐਲਾਨ ਅਗਲਾ ਸਮਾਗਮ ਵਿਸਾਖੀ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਗੋਬਿੰਦਗੜ੍ਹ ਦੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਹੋਵੇਗਾ।
- ਦਰਦ : ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਅਣਖ ਨੂੰ ਚੈਲਿੰਜ।
- ਲਾਲਾ : ਭਾਰਤ ਦੀ ਜਮਹੂਰੀਅਤ ਦੀ ਪਰਖ।
- ਟੈਲੀਵਿਜ਼ਨ : ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਤਣਾਅ ਵਧ ਰਿਹਾ ਹੈ...ਪੁਲਿਸ ਅਤੇ ਸਕਿਓਰਟੀ ਫੋਰਸ ਦੀ ਚੌਕਸੀ ਵਧਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ...ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਮੁਰਾਰਜੀ ਡੀਸਾਈ ਨੇ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਵਫ਼ਦ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦਵਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਮਾਗਮ ਕਰਨ ਲਈ ਪੂਰੀ ਰਖਵਾਲੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਏਗੀ।
- ਸਿੱਖ : ਖਾਲਸਾ ਜੀ, ਇਹ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਸਮਾਗਮ ਸਾਡੇ ਲਈ ਚੁਣੌਤੀ ਹੈ...(ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਕੇ) ਅਸੀਂ ਇਸ ਸਮਾਗਮ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਪੁਰਅਮਨ ਵਿਖਾਵਾਂ ਕਰਾਂਗੇ।
- ਨਿਰੰਕਾਰੀ : ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਵੀਰੋ ਸਮਾਗਮ 'ਤੇ ਹੁੰਮ-ਹੁੰਮਾ ਕੇ ਆਓ...ਸਾਡੇ ਵਲੰਟੀਅਰ ਬੰਦੂਕਾਂ ਨਾਲ ਲੈਸ ਹੋਣਗੇ ਤੇ ਪੁਰਅਮਨ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਸਮਾਗਮ

ਦੀ ਪਹਿਰੇਦਾਰੀ ਕਰਨਗੇ।

ਟੈਲੀਵਿਜ਼ਨ : ਪੁਰਅਮਨ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਸਮਾਗਮ ਵਿਰੁੱਧ ਪੁਰਅਮਨ ਵਿਖਾਵਾ ਹੋਇਆ...
ਪੁਰਅਮਨ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਵਿਖਾਵਾਕਾਰੀਆਂ ਉੱਤੇ ਗੋਲੀਆਂ
ਚਲਾਈਆਂ ਗਈਆਂ। ਪੁਰਅਮਨ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ 16 ਬੰਦੇ ਥਾਂ ਸਿਰ
ਮਰ ਗਏ...ਪੁਰਅਮਨ 84 ਜ਼ਖ਼ਮੀ ਹੋਏ...ਸਾਡੇ ਸੂਬੇ ਵਿਚ ਪੁਰਅਮਨ
ਵਾਲਾ ਅਮਨ-ਅਮਾਨ ਹੈ।

ਨਾਟਕਕਾਰ : ਇਹ ਨਾਟਕ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਭਾਗ ਸੀ
ਸੰਤਾਪ ਜੋ ਅਸੀਂ ਅੱਗੇ ਭੋਗਿਆ
ਉਹਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਸੀ
ਸਮੇਂ ਦੀ ਤੇਜ਼ ਰਫ਼ਤਾਰ ਸੀ
ਬੀਬੀ ਦਾ ਮੁੜ ਕੇ ਰਾਜ ਸੀ
ਅਕਾਲੀ ਖੜੇ ਹੈਰਾਨ ਸੀ
ਦਰਬਾਰਾ ਸਿਉਂ ਦੇ ਸਿਰ 'ਤੇ ਤਾਜ ਸੀ
ਸਾਲ 'ਤੇ ਲੰਘਿਆ ਸਾਲ ਸੀ
ਬਾਬਾ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ
ਲਾਲਾ ਜਗਤ ਨਰਾਇਣ ਕਾਤਲਾਂ ਦੇ ਹੱਥੋਂ
ਲੈ ਗਏ ਆਖ਼ਰੀ ਸਵਾਸ ਸੀ
ਭਿੰਡਰਾਂ ਵਾਲੇ ਦੀ ਚੜ੍ਹਤ ਖ਼ਾਸ ਸੀ
ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਉਸ ਨੂੰ ਅਸ਼ੀਰਵਾਦ ਸੀ
ਅਕਾਲੀਆਂ ਦੀ ਵੀ ਉਹਦੇ ਨਾਲ ਸਾਂਝ ਸੀ
ਏਸੇ ਲਈ ਡੇਰਾ ਉਹਦਾ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨਿਵਾਸ ਸੀ
(ਤਿੰਨ ਅਕਾਲੀ ਨੀਲੀਆਂ ਪੱਗਾਂ ਵਾਲੇ ਸਟੇਜ 'ਤੇ ਆਉਂਦੇ
ਹਨ। ਉਹ ਕੁਝ ਵਾਦ-ਵਿਵਾਦ ਕਰਦੇ ਆ ਰਹੇ ਹਨ।)

ਇਕ : ਦੇਖੋ ਸਿੰਘ ਜੀ...ਅਸੀਂ ਬਸ ਕਿਰਾਇਆ ਘੋਲ ਚਲਾਇਆ...ਸਫ਼
ਨਹੀਂ ਹੋਏ...ਨਹਿਰ ਰੋਕ ਮੋਰਚਾ ਚਲਾਇਆ ਸਫ਼ਲ ਨਹੀਂ ਹੋਏ...ਕਿਉਂਕਿ
ਇਹ ਮੋਰਚਾ ਆਰਥਿਕ ਮੰਗਾਂ ਲਈ ਸੀ ਤੇ ਆਰਥਿਕ ਮੰਗਾਂ ਲਈ
ਲੜਨਾ ਸਾਡੇ ਵੱਸ ਦਾ ਰੋਗ ਨਹੀਂ।

ਦੋ : ਸਾਡੀ ਹੁਣ ਤਕ ਦੀ ਹਰ ਲੜਾਈ ਦਾ ਆਧਾਰ ਧਰਮ ਰਿਹਾ ਹੈ...ਇਸ
ਲਈ ਸਾਡੇ ਲਈ ਵੀ ਇਹੋ ਚੰਗਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਜਿਹੜਾ ਯੁੱਧ
ਲੜੀਏ...ਉਹ ਧਰਮ ਯੁੱਧ ਹੋਵੇ।

ਤਿੰਨ : ਤੇ ਧਰਮ ਯੁੱਧ...ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਰੈਜ਼ੂਲੇਸ਼ਨ 'ਤੇ ਹੀ ਲੜਿਆ
ਜਾ ਸਕਦੈ।

ਦੋ : ਅਨੰਦਪੁਰ ਰੈਜ਼ੂਲੇਸ਼ਨ ਤੇ ਪੰਥ ਦੀ ਏਕਤਾ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ।
 ਇਕ : ਸੋ ਅੱਜ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਾਡਾ ਮੋਰਚਾ ਧਰਮ ਯੁੱਧ ਦੀ ਸ਼ਕਲ
 ਇਖ਼ਤਿਆਰ ਕਰੇਗਾ।
 ਤਿੰਨ : ਤੇ ਇਸ ਮੋਰਚੇ ਦੇ ਡਿਕਟੇਟਰ ਹੋਣਗੇ ਸੰਤ ਹਰਚੰਦ ਸਿੰਘ ਲੌਂਗੋਵਾਲ...
 ਤੇ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਭਿੰਡਰਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਅਸੀਂ ਸਹਿਯੋਗ
 ਲਵਾਂਗੇ।
 ਦੋ : ਸੋ ਤੁਸੀਂ ਸਾਡੇ ਇਸ ਮਤੇ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਦੇਵੋ।
 ਤਿੰਨ : ਬੋਲੋ ਸੋ ਨਿਹਾਲ...(ਬਾਕੀ) ਸਤਿ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ।

*(ਸੰਗੀਤ ਦੀ ਲੈਅ ਵਿਚ ਇਕ ਪਾਸੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ
 ਚਿੱਟੇ ਖੱਦਰ ਵਿਚ ਕਾਂਗਰਸੀ ਦਾਖ਼ਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।)*

1 : ਅਕਾਲੀਆਂ ਨੇ ਧਰਮਯੁੱਧ ਛੇੜ ਲਿਆ ਹੈ, ਉਹ ਧੜਾਧੜ
 ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰੀਆਂ ਦੇ ਰਹੇ ਹਨ।
 2 : ਜੇਲ੍ਹਾਂ ਭਰ ਗਈਆਂ ਨੇ।
 1 : ਸਾਡੀ ਗੱਦੀ ਨੂੰ ਖ਼ਤਰਾ ਹੈ...ਕੁਝ ਸੋਚੋ।
 ਆਗੂ : ਮੈਂ ਸੋਚ ਲਿਆ ਹੈ।
 ਬਾਕੀ : ਕੀ ?
 ਆਗੂ : ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਪਹਿਲੇ ਗੜਬੜ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਤੇ ਫੇਰ ਉਹਦਾ
 ਕੰਟਰੋਲ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ...ਗੜਬੜ ਦਾ ਜ਼ਿੰਮਾ ਅਕਾਲੀਆਂ
 ਉੱਤੇ ਲੱਗਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ...ਤਾਂ ਜੋ ਜਿਹੜੇ ਵਿਚੋਲੇ ਕੇਂਦਰ ਅਤੇ
 ਅਕਾਲੀਆਂ ਵਿਚ ਸੁਲਾਹ ਕਰਵਾ ਰਹੇ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਿਸ਼ਨ
 ਨਾਕਾਮਯਾਬ ਹੋਵੇ...ਅਸੀਂ ਬੀਬੀ ਨੂੰ ਇਹ ਅਹਿਸਾਸ ਕਰਵਾਈਏ
 ਕਿ ਅਕਾਲੀਆਂ ਨਾਲ ਸਮਝੌਤਾ ਗੜਬੜ ਨੂੰ ਸ਼ਹਿ ਦੇਣਾ ਹੈ। ਸਾਡਾ
 ਦੁਸ਼ਮਣ ਗਿਆਨੀ ਬੀਬੀ ਕੁੱਛੜ ਬਹਿ ਕੇ ਸਾਡੇ ਖ਼ਿਲਾਫ਼ ਸਾਜ਼ਸ਼
 ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ...ਪਰ ਅਸੀਂ ਇਹ ਸਾਜ਼ਸ਼ਾਂ ਨਾਕਾਮ ਕਰ ਦਿਆਂਗੇ।
 ਤਿੰਨ : ਪਰ ਅਸੀਂ ਇਹ ਗੜਬੜ ਕਰਵਾਵਾਂਗੇ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ?
 ਆਗੂ : ਸੰਤ ਭਿੰਡਰਾਂ ਵਾਲਾ ਦਾ ਸਹਿਯੋਗ ਲਵੋ ਤੇ ਤੁਸੀਂ ਲਾਲਾ ਕਰਮ
 ਚੰਦ ਜੀ, ਧਵਨ ਕੁਮਾਰ ਪਟਿਆਲੇ ਨੂੰ ਗਰਮ ਕਰੋ...ਵਰਿੰਦਰ ਕੁਮਾਰ
 ਬਾਗੜ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਚ ਪੁੰਝਾਂਧਾਰ ਬਿਆਨ ਦੇਣ ਲਈ ਕਢੋ।
 ਪੈਸਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੇਵੋ...ਉਹ ਪੈਂਸ ਪਾਰਟੀਆਂ ਬੁਲਾਉਣ ਤੇ ਹਰ ਦੂਜੇ
 ਦਿਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਬਿਆਨ ਪੈਂਸ ਵਿਚ ਆਵੇ...ਮੈਂ ਆਈ.ਜੀ. ਪੁਲਿਸ
 ਨੂੰ ਹਦੈਤਾਂ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਕੇਸਾਧਾਰੀਆਂ ਦੇ ਪੁਲਿਸ ਮੁਕਾਬਲੇ
 ਬਣਾਏ।

ਦੋ : ਹਾਂ ਜੀ ਕੇਸਾਧਾਰੀ ਜਦੋਂ ਪੁਲਿਸ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਿਚ ਮਰਨਗੇ ਤਾਂ ਸੰਤ
ਭੰਡਰਾਂਵਾਲੇ ਦੇ ਬਿਆਨ ਵਿਚ ਹੋਰ ਗਰਮੀ ਆਏਗੀ...ਉਹ ਕਹੇਗਾ
ਕਿ ਬ੍ਰਾਹਮਣੀ ਦੇ ਰਾਜ ਵਿਚ ਸਿੱਖ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਦਾ ਕਤਲੇਆਮ
ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ...ਹਿੰਦੂ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਨਫਰਤ ਵਧੇਗੀ। ਇਹੋ ਸਾਡੀ ਜਿੱਤ
ਹੋਵੇਗੀ।

ਇਕ : ਤੇ ਨਾਲੇ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਹਦੈਤ ਕਰ ਦੇਵੋ ਕਿ ਇੱਕਾ-ਦੁੱਕਾ ਨਿਰੰਕਾਰੀ
ਕਤਲਾਂ ਵਿਚ ਦਖਲ ਨਾ ਹੋਵੇ...ਕਾਤਲਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਸਹੂਲਤ ਹੋਵੇ
ਕਿ ਉਹ ਚੁੱਪ ਚਾਪ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਕੰਪਲੈਕਸ ਵਿਚ ਪਨਾਹ ਲੈ
ਲੈਣ।

ਦੋ : ਹਾਂ, ਅਸੀਂ ਇਸੇ ਪਲੈਨ 'ਤੇ ਕੰਮ ਕਰਾਂਗੇ...ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਵੋਟ ਦੇਣੀ
ਨਹੀਂ...ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੀ ਅਸੀਂ ਗਵਾਉਣੀ ਨਹੀਂ...ਬੈਲੈਂਸ ਹਰੀਜਨ ਵੋਟ
ਹਨ...ਉਹ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਸਾਡੇ ਲਈ ਰੀਜ਼ਰਵ ਕਰ ਗਏ ਹਨ...ਬਾਕੀ
ਸਰਕਾਰੀ ਬੈਂਕਾਂ ਤੋਂ ਕਰਜ਼ੇ ਤੇ ਮਦਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਾਡੇ ਤੋਂ ਬਾਹਰ
ਨਹੀਂ ਜਾਣ ਦੇਣਗੇ।

(ਹੀ...ਹੀ...ਹੀ ਕਰਦੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।)

ਨਾਟਕਕਾਰ : (ਸਟੇਜ 'ਤੇ ਆ ਕੇ)

ਸਮਾਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲੰਘਦਾ ਗਿਆ
ਸੱਪ ਨਫਰਤ ਦਾ ਸਾਨੂੰ ਡੰਗਦਾ ਗਿਆ
ਕੁਰਸੀ ਤੇ ਧਰਮ ਦਾ ਯੁੱਧ ਵਧਦਾ ਗਿਆ
ਤੇ ਆਮ ਆਦਮੀ ਹਵਾ ਵਿਚ ਲਟਕਦਾ ਰਿਹਾ
ਨੰਗ ਤੇ ਭੁੱਖ ਵਧਦੀ ਗਈ
ਫਸਲ ਕਿਸਾਨ ਦੀ ਮੰਡੀਆਂ ਵਿਚ ਰੁਲਦੀ ਰਹੀ
ਪਰ ਕੌਣ ਸੀ ਜੋ ਏਧਰ ਸੋਚੇ
ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਭਲਾ ਜੋ ਲੋਚੇ
ਸੱਪ ਨਫਰਤ ਦਾ ਸਾਨੂੰ ਡੱਸਦਾ ਰਿਹਾ
ਜਨੂੰਨ ਧਰਮ ਦਾ ਵਧਣਾ ਸੀ ਵਧਦਾ ਹੀ ਰਿਹਾ
ਵਿਚੋ-ਵਿਚ ਉੱਠੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਜਾਏ
ਧਰਮਾਂ ਦੇ ਡੰਗ ਤੋਂ ਜੋ ਸਨ ਬਰੀ
ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਵਾਜ਼ ਉਠਾਈ
ਜੋ ਸੀ ਸੁੱਚੀ ਤੇ ਖਰੀ
ਦੋਵਰਕੀਆਂ, ਚਹੁਵਰਕੀਆਂ ਮੈਗਜ਼ੀਨਾਂ ਵਿਚ
ਉਨ੍ਹਾਂ ਸੀ ਲਿਖਿਆ

ਉਹ ਸੱਚ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਜਮਾਤੀ
 ਜੰਗ ਵਿਚੋਂ ਸੀ ਸਿੱਖਿਆ
 ਲੋਕੋਂ ਇਹ ਲੜਾਈ ਵੱਡਿਆਂ ਦੀ
 ਨਿੱਕਿਆਂ ਨੇ ਹੈ ਲੁੱਟਿਆ ਜਾਣਾ
 ਵੱਡਿਆਂ ਦੇ ਮਹਿਲਾਂ ਵੱਸਦੇ ਰਹਿਣਾ
 ਨਿੱਕਿਆਂ ਘਰੋਂ ਹੈ ਪੁੱਟਿਆ ਜਾਣਾ
 ਪਰ ਕੌਣ ਸੁਣਦਾ ਇਹ ਆਵਾਜ਼
 ਨਫ਼ਰਤ ਦਾ ਵੱਜਦਾ ਹਰ ਥਾਂ ਸਾਜ਼
 ਦਹਿਸ਼ਤ ਦਾ ਚੱਲਦਾ ਸੀ ਰਾਜ
 ਭਿੰਡਰਾਂ ਵਾਲੇ ਦਾ ਵੱਜਦਾ ਸੀ ਨਾਮ
 ਭਿੰਡਰਾਂ ਵਾਲਾ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਦੁਸ਼ਮਣ
 ਇਕ ਪਾਸੇ ਤੋਂ ਇਹ ਆਵਾਜ਼
 ਦੂਜਾ ਪਾਸਾ ਉੱਚੀ ਕੂਕੇ, ਭਿੰਡਰਾਂ ਵਾਲਾ ਜ਼ਿੰਦਾਬਾਦ
 ਕੋਈ ਆਖੇ ਉਹ ਬੋਤਲ ਦਾ ਭੂਤ
 ਕੋਈ ਆਖੇ ਉਹ ਗੁਰੂ ਯਾਰਵੇਂ ਦਾ ਸਰੂਪ
 ਕੋਈ ਆਖੇ ਉਹ ਮੌਤ ਦਾ ਵਣਜਾਰਾ
 ਕੋਈ ਆਖੇ ਰੱਬ ਦਾ ਦੂਤ
 ਹਰ ਚੌਂਕ ਤੇ ਭਿੰਡਰਾਂ ਵਾਲਾ
 ਹਰ ਸੜਕ 'ਤੇ ਭਿੰਡਰਾਂ ਵਾਲਾ
 ਹਰ ਮੋੜ 'ਤੇ ਭਿੰਡਰਾਂ ਵਾਲਾ
 ਹਰ ਖੇਤ ਵਿਚ ਭਿੰਡਰਾਂ ਵਾਲਾ
 ਹਰ ਟੇਪ ਵਿਚ ਭਿੰਡਰਾਂ ਵਾਲਾ
 ਤੇ ਸਮੇਂ ਦਾ ਚੱਕਰ ਪੂਰਾ ਚੱਲਿਆ
 ਜੂਨ ਚੁਰਾਸੀ ਬੂਹੇ ਆ ਵੜਿਆ

*(ਨਾਟਕਕਾਰ ਪਿਛੋਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸਟੇਜ ਦੇ ਕਲਾਕਾਰ ਟੈਲੀਵਿਜ਼ਨ
 ਬਣਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦਾ ਚੱਕਰ ਖ਼ਬਰਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ
 ਚੱਲਦਾ ਹੈ।)*

ਇਕ : ਇਕ ਅਹਿਮ ਐਲਾਨ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਕੌਮ ਨੂੰ
 ਮੁਖ਼ਾਤਿਬ ਕੀਤਾ... ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ—ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਅੱਤਵਾਦੀ ਸਾਡੇ
 ਲਈ ਇਕ ਮਸਾਲਾ ਬਣ ਗਏ ਹਨ। ਇਹ ਭਾਰਤ ਦੀ ਜਮਹੂਰੀਅਤ
 ਨੂੰ ਇਕ ਚੈਲੰਜ ਹਨ... ਮੰਗਾਂ ਬਾਰੇ ਟੇਬਲ 'ਤੇ ਗੱਲਬਾਤ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ,
 ਪਰ ਤਸੱਦਦ ਅਤੇ ਅੱਤਵਾਦ ਅੱਗੇ ਅਸੀਂ ਕਦੀ ਵੀ ਨਹੀਂ ਝੁਕਾਂਗੇ।

ਦੋ : ਪੰਜਾਬ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਫੌਜ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ।

ਇਕ : ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਦਾ ਐਲਾਨ...ਫੌਜ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਦਾਖਲ ਨਹੀਂ ਹੋਏਗੀ ।

ਦੋ : ਫੌਜ ਨੇ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਕੰਪਲੈਕਸ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਘੇਰਾ ਪਾ ਲਿਆ ਹੈ ।

ਇਕ : ਫੌਜ ਨੇ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਵੀ ਵਿਅਕਤੀ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਆਏਗਾ...ਉਸ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਰਾਖੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਏਗੀ ।

ਦੋ : ਭਿੰਡਰਾਂ ਵਾਲਾ ਅਤੇ ਉਹਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨੇ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਆਉਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਤੇ ਫੌਜ ਦੇ ਅਲਟੀਮੇਟਮ ਦਾ ਜਵਾਬ ਤੋਪਾਂ ਦੇ ਗੋਲਿਆਂ ਨਾਲ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ।

ਇਕ : ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਕੰਪਲੈਕਸ ਵਿਚ ਭਿਆਨਕ ਜੰਗ ਛਿੜ ਗਈ ਹੈ ।

ਦੋ : ਸੰਤ ਲੌਂਗੋਵਾਲ ਤੇ ਉਹਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਹਿਫਾਜ਼ਤ ਨਾਲ ਬਾਹਰ ਲੈ ਆਂਦਾ ਗਿਆ ਹੈ ।

ਇਕ : ਸੰਤ ਲੌਂਗੋਵਾਲ ਤੇ ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ ਟੌਹੜਾ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਹਵਾਈ ਜਹਾਜ਼ ਰਾਹੀਂ ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ...ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਅੱਤਵਾਦੀਆਂ ਅਤੇ ਫੌਜ ਦਾ ਸਖ਼ਤ ਮੁਕਾਬਲਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ।

ਦੋ : ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਅੱਤਵਾਦੀਆਂ ਦਾ ਫੌਜ ਨਾਲ ਮੁਕਾਬਲਾ ਖ਼ਤਮ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ।

ਇਕ : ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਭਿੰਡਰਾਂ ਵਾਲਾ, ਜਰਨਲ ਸੁਬੇਗ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਅਮਰੀਕ ਸਿੰਘ, ਇਸ ਐਕਸ਼ਨ ਵਿਚ ਮਾਰੇ ਗਏ ਹਨ...ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮ੍ਰਿਤਕ ਸਰੀਰਾਂ ਦਾ ਸੰਸਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ।

ਦੋ : ਗਿਆਨੀ ਜ਼ੈਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਦੌਰਾ ਕੀਤਾ ਹੈ...ਸਵਰਨ ਮੰਦਰ ਬਿਲਕੁਲ ਠੀਕ-ਠਾਕ ਹੈ ।

ਇਕ : ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਗਿਆਨੀ ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਸਿੰਘ ਦਾ ਬਿਆਨ ਕੋਠਾ ਸਾਹਿਬ ਠੀਕ-ਠਾਕ ਹੈ ।

ਦੋ : ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਕੰਪਲੈਕਸ ਵਿਚੋਂ ਭਾਰੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਹਥਿਆਰ ਲੱਭੇ ।

ਇਕ : ਇਕ ਅਹਿਮ ਐਲਾਨ—ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਗਿਆਨੀ ਜ਼ੈਲ ਸਿੰਘ ਕੌਮ ਦੇ ਨਾਂ ਸੰਦੇਸ਼ ਦੇਣਗੇ ।

ਗਿ. ਜ਼ੈਲ ਸਿੰਘ : ਦੇਸ਼ ਵਾਸੀਓ ਤੇ ਮੇਰੇ ਸਿੱਖ ਭਰਾਓ...ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਹਰਿਮੰਦਰ

ਸਾਹਿਬ 'ਤੇ ਫੌਜੀ ਐਕਸ਼ਨ ਦੇ ਕਾਰਨ ਸੰਸਾਰ ਭਰ ਦੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਨੂੰ ਬੜੀ ਠੋਸ ਲੱਗੀ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਲੱਗੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿਚੋਂ ਹਾਂ...ਪਰ ਸਾਨੂੰ ਸਮਝ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਦੁੱਖ ਭਰਿਆ ਫੈਸਲਾ ਬੜੇ ਦੁੱਖ ਨਾਲ ਲੈਣਾ ਪਿਆ...ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਜਿੰਨੀ ਜਲਦੀ ਤੋਂ ਜਲਦੀ ਨਾਲ ਢਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਓਨੀ ਹੀ ਜਲਦੀ ਤੋਂ ਜਲਦੀ ਮੁਰੰਮਤ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਕਿ ਇਹ ਪਵਿੱਤਰ ਮੰਦਰ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਜਲਦੀ ਤੋਂ ਜਲਦੀ ਖੋਲ੍ਹਿਆ ਜਾ ਸਕੇ...ਜੈ ਹਿੰਦ।

ਨਾਟਕਕਾਰ : ਇਹ ਨਾਟਕ ਦਾ ਦੂਜਾ ਭਾਗ ਸੀ
ਸੰਤਾਪ ਜੋ ਅਸੀਂ ਭੋਗਿਆ ਉਹਦਾ ਹਾਲ ਸੀ
ਸਮੇਂ ਦੀ ਤੇਜ਼ ਰਫ਼ਤਾਰ ਸੀ
ਹੁਣ ਪੰਜਾਬ 'ਚ ਮਿਲਟਰੀ ਰਾਜ ਸੀ
ਤੇ ਪੁਲਿਸ ਹੋਈ ਬੇ-ਲਗਾਮ ਸੀ

*(ਇਕ ਪਾਸੇ ਤੋਂ ਇਕ ਪੁਲਿਸ ਦਾ ਥਾਣੇਦਾਰ ਅਤੇ ਸਿਪਾਹੀਆ
ਕੇ ਖਲੋਂਦੇ ਹਨ, ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਤੋਂ ਮਿਲਟਰੀ ਅਫ਼ਸਰ ਅਤੇ ਇਕ
ਸਿਪਾਹੀਆ ਉਂਦੇ ਹਨ।)*

ਮਿ. ਅਫ਼ਸਰ : ਜਵਾਨੋਂ ਅਸੀਂ ਓਪਰੇਸ਼ਨ ਬਲਿਊ ਸਟਾਰ ਦਾ ਹੁਣ ਅਗਲਾ ਪੜਾਅ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਹੈ ਓਪਰੇਸ਼ਨ ਸਫ਼ਾਈ, ਜਿਸ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਇਕ ਵੀ ਅੱਤਵਾਦੀ ਹੋਵੇ, ਸਮਝ ਲਵੋ ਸਾਰਾ ਪਿੰਡ ਅੱਤਵਾਦੀ ਹੈ। ਉਹਦੇ 11 ਤੋਂ 22 ਸਾਲ ਦੇ ਸਾਰੇ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਪਿੰਡੋਂ ਬਾਹਰ ਇਕ ਥਾਂ 'ਤੇ ਇਕੱਠੇ ਕਰੋ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਧੁੱਪੇ ਖੜ੍ਹਾ ਕਰੋ...ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਦ੍ਰਿੜਤਾ ਖ਼ਤਮ ਕਰੋ। ਬਾਦਸ਼ਾਹੀਆਂ ਦਾ ਪੁਰਾਣਾ ਅਸੂਲ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਧਰਤੀ ਤੋਂ ਬਗ਼ਾਵਤ ਉੱਠੇ, ਉਸ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਕੁਚਲ ਦੇਵੋ।

ਥਾਣੇਦਾਰ : (ਸਿਪਾਹੀ ਨੂੰ) ਦੋ ਸਾਲ ਅਸੀਂ ਹੱਥ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਬੈਠੇ ਰਹੇ...ਇਹਦੇ ਨਾਲ ਸਾਡੇ ਵੱਕਾਰ ਨੂੰ ਬੜੀ ਸੱਟ ਵੱਜੀ ਹੈ...ਅਸੀਂ ਉਸ ਵੱਕਾਰ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਮੇਰਾ ਇਸ਼ਾਰਾ ਸਮਝਦੇ ਹੀ ਹੋਵੋਗੇ।

ਟੈਲੀਵਿਜ਼ਨ : ਖ਼ਬਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਖ਼ਬਰ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਅਮਨ-ਅਮਾਨ ਹੈ...ਲੋਕ ਪਸ਼ੂਆਂ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਵੀ ਪਿਆਉਂਦੇ ਹਨ, ਪੱਠੇ ਵੀ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਦੁੱਧ ਵੀ ਚੌਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਇਹ ਦੁੱਧ ਬਾਕਾਇਦਾ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਪੁੱਜ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਮਿ. ਅਫ਼ਸਰ : ਜਵਾਨੋਂ...ਪੰਜਾਬ ਬਾਰਡਰ ਸਟੇਟ ਹੈ...ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵੱਲੋਂ ਕਿਸੇ

ਵੇਲੇ ਵੀ ਹਮਲਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ...ਇਸ ਲਈ ਬਾਰਡਰ ਦੇ ਪਿੰਡਾਂ 'ਚ ਪੂਰੀ ਦਹਿਸ਼ਤ ਫੈਲਾਈ ਜਾਏ। ਲੋੜ ਪਏ ਇਕ ਦੋ ਨੌਜਵਾਨ ਗੋਲੀ ਨਾਲ ਹਲਾਕ ਕੀਤੇ ਜਾਣ...ਇਸ ਨੂੰ ਫੌਜੀ ਦਾਓ-ਪੇਚ ਸਮਝਿਆ ਜਾਏ।

ਪੁ. ਅਫਸਰ : ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਪੰਜਾਬ ਪੁਲਿਸ ਬਾਰੇ ਬੜਾ ਭੈੜਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੈ, ਇਹ ਪ੍ਰਭਾਵ ਠੀਕ ਕੀਤਾ ਜਾਏ। ਜਿਹੜੇ ਅੱਤਵਾਦੀ ਭਗੌੜੇ ਹੋ ਗਏ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਜ਼ੁਰਗ ਮਾਂ-ਬਾਪ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੰਗ ਕੀਤਾ ਜਾਏ।

ਟੈਲੀਵਿਜ਼ਨ : ਖਬਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਖਬਰ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਫੌਜੀਰਾਜ ਥੱਲੇ ਸੁੱਖ ਦਾ ਸਾਹ ਲਿਆ ਹੈ।

ਮਿ. ਅਫਸਰ : ਸਿਵਲ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਕਰੱਪਸ਼ਨ ਹੈ...ਫੌਜੀ ਜਵਾਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣਾ ਵਧੀਆ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾਉਣਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਲਈ ਕਿਸੇ ਕੋਲੋਂ ਰਿਸ਼ਵਤ ਨਹੀਂ ਲੈਣੀ...ਜੇਕਰ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰਤ ਪਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਆਪਣੀਆਂ ਗੱਡੀਆਂ ਦਾ ਡੀਜ਼ਲ ਕਿਸਾਨਾਂ ਅੱਗੇ ਵੇਚ ਸਕਦੇ ਹਨ...ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਪੂਰੀ ਹੋ ਜਾਏਗੀ ਤੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਵੀ। ਇਸ ਦਾ ਲੋਕਾਂ ਉੱਤੇ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਏਗਾ।

ਪੁ. ਅਫਸਰ : ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਲੋਕਾਂ ਉੱਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾਉਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ...ਦਬਕਾ ਪਾਉਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ...ਇਹਦੇ ਲਈ ਹਰ ਮਹੀਨੇ ਪੰਜ ਸੱਤ ਪੁਲਿਸ ਮੁਕਾਬਲੇ ਬਣਾਉਣੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹਨ।

ਟੈਲੀਵਿਜ਼ਨ : ਖਬਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਖਬਰ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਫੌਜ ਅਤੇ ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਰਾਜ ਵਿਚ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਜੈ-ਜੈਕਾਰ ਹੈ।

(ਫੌਜ ਅਤੇ ਪੁਲਿਸ ਦੀ ਮਾਰਚਿੰਗ ਅਤੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਫੋਡਆਊਟ)

ਨਾਟਕਕਾਰ : ਤੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਜੋ ਕੁਝ ਉਸ ਵੇਲੇ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ ਜਾਂ ਲੋਕ ਜੋ ਸੋਚ ਰਹੇ ਸਨ, ਉਹਦੀ ਇਕ ਸੈਨਤ ਮੈਨੂੰ ਮਿਲੀ...ਜਦੋਂ ਮੇਰੇ ਘਰ ਕੋਈ ਆਉਂਦਾ ਹੈ।

(ਬੁਹਾ ਖੜਕਦਾ ਹੈ, ਇਕ ਨੌਜਵਾਨ ਆਉਂਦਾ ਹੈ।)

ਨੌਜਵਾਨ : ਸਤਿ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਭਾ ਜੀ।

ਨਾਟਕਕਾਰ : ਸਤਿ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ...ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਏ ਹੋ ਬਰਖੁਰਦਾਰ।

ਨੌਜਵਾਨ : ਸਤਿ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਭਾਅ ਜੀ।

ਨਾਟਕਕਾਰ : ਸਤਿ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ...ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਏ ਹੋ ਬਰਖੁਰਦਾਰ।

ਨੌਜਵਾਨ : ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ ਪੜ੍ਹੀਆਂ ਹਨ...ਤੁਸੀਂ ਭਿੰਡਰਾਂਵਾਲੇ ਨੂੰ ਵੀ ਗ਼ਲਤ ਆਖਿਆ ਹੈ ਤੇ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ 'ਚ ਫੌਜੀ ਕਾਰਵਾਈ ਨੂੰ ਵੀ ਗ਼ਲਤ ਆਖਿਆ ਹੈ।

ਨਾਟਕਕਾਰ : ਹਾਂ, ਮੇਰਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੈ ਕਿ ਭਿੰਡਰਾਂਵਾਲੇ ਦਾ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਲੜਨਾ ਗਲਤ ਸੀ ਤੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੀ ਫ਼ੌਜ ਦਾ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ 'ਤੇ ਏਦਾਂ ਹਮਲਾ ਵੀ ਗਲਤ ਸੀ।

ਨੌਜਵਾਨ : ਚਲੋ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿਚਾਰ ਠੀਕ ਮੰਨ ਲੈਨੇ ਆਂ...ਪਰ ਤੁਸੀਂ ਲਿਖਣ ਵਾਲੇ ਹੋ...ਸਾਡੇ ਵੀ ਵਿਚਾਰ ਲੋਕਾਂ ਤਕ ਪੁਚਾ ਦੇਵੋ...ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਤਬਾਹੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਾਡੇ ਸੀਨਿਆਂ ਵਿਚ ਜੋ ਅੱਗ ਹੈ...ਉਹ ਵੀ ਵੇਖ ਲਵੋ।

ਨਾਟਕਕਾਰ : ਇਹ ਅੱਗ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੁਝੇਗੀ ਮੇਰੇ ਦੋਸਤ।

ਨੌਜਵਾਨ : ਪਤਾ ਨਹੀਂ।

ਨਾਟਕਕਾਰ : ਕੀ ਇਹ ਕਿਸੇ ਗਰੀਬ ਹਿੰਦੂ ਰਿਕਸ਼ੇ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਨਾਲ ਬੁਝ ਜਾਵੇਗੀ ?

ਨੌਜਵਾਨ : ਨਹੀਂ, ਉਹਦੇ ਨਾਲ ਸਾਡਾ ਕੀ ਵੈਰ ਹੈ ?

ਨਾਟਕਕਾਰ : ਕੀ ਕਿਸੇ ਹਿੰਦੂ ਰੇੜੀ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਨਾਲ ਬੁਝ ਜਾਏਗੀ ?

ਨੌਜਵਾਨ : ਨਹੀਂ...ਉਹਨੇ ਸਾਡਾ ਕੀ ਵਿਗਾੜਿਆ ਏ ?

ਨਾਟਕਕਾਰ : ਕੀ ਕਿਸੇ ਦਫ਼ਤਰ ਜਾਂਦੇ ਬਾਊ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਨਾਲ ਬੁਝ ਜਾਏਗੀ ?

ਨੌਜਵਾਨ : ਨਹੀਂ...ਉਹ ਵੀ ਸਾਡੇ ਵਾਂਗ ਬਾਲ ਬੱਚਿਆਂ ਵਾਲਾ ਹੈ।

ਨਾਟਕਕਾਰ : ਫੇਰ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੁਝੇਗੀ ?

ਨੌਜਵਾਨ : ਤੁਹਾਨੂੰ ਵੀ ਪਤਾ ਏ ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਪਤਾ ਏ।

ਨਾਟਕਕਾਰ : ਚੱਲ ਜੇ ਤੂੰ ਮੂੰਹੋਂ ਨਹੀਂ ਆਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਮੈਂ ਆਖ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ...ਇਹ ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਨਾਲ ਬੁਝੇਗੀ ?

ਨੌਜਵਾਨ : ਹਾਂ।

ਨਾਟਕਕਾਰ : ਫੇਰ ਮਾਰ ਆਓ...ਸਾਨੂੰ ਕੋਈ ਇਤਰਾਜ਼ ਨਹੀਂ। ਪਰ ਸਾਨੂੰ ਇਤਰਾਜ਼ ਹੋਵੇਗਾ, ਜੇਕਰ ਤੁਹਾਡੀ ਅੱਖ ਕਿਸੇ ਗਰੀਬ ਰਿਕਸ਼ੇ ਵਾਲੇ 'ਤੇ, ਰੇੜੀ ਵਾਲੇ 'ਤੇ, ਦਫ਼ਤਰ ਜਾਂਦੇ ਬਾਊ ਤੇ ਜਾਂ ਹੋਰ ਸਾਧਾਰਨ ਹਿੰਦੂ 'ਤੇ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਉਝ ਇਹ ਅੱਗ ਬੁਝਾਉਣ ਵਾਲਾ ਰਾਹ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ।

ਨੌਜਵਾਨ : ਕਿਉਂ ?

ਨਾਟਕਕਾਰ : ਸਿਆਸੀ ਲੜਾਈ ਸਿਆਸੀ ਢੰਗਾਂ ਨਾਲ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ...ਸਾਨੂੰ ਇਕ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਉਸ ਸਿਸਟਮ ਦੀ ਮੌਤ ਲਈ ਲੜਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਜਿਹੜਾ ਇਸ ਤਾਨਾਸ਼ਾਹੀ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

ਨੌਜਵਾਨ : ਭਾ ਜੀ...ਤੁਸੀਂ ਆਪਣਾ ਗਿਆਨ ਆਪਣੇ ਕੋਲ ਰੱਖੋ।

(ਜਾਂਦਾ ਹੈ।)

ਨਾਟਕਕਾਰ : ਤੇ ਉਹ ਚਲਾ ਗਿਆ...ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਹੱਤਿਆ ਹੋਈ...ਇਕ

ਅੱਗ ਠੰਡੀ ਹੋਈ, ਪਰ ਕੀ ਹੋਰ ਅੱਗ ਨਾ ਲੱਗੀ...ਲੱਗੀ। ਉਸ ਨੌਜਵਾਨ ਨੂੰ ਇਹਦੀ ਕਿੰਨੀ ਕੀਮਤ ਦੇਣੀ ਪਈ...ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ। ਪਰ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੇ ਸਾਧਾਰਨ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਕੀਮਤ ਦੇਣੀ ਪਈ। ਉਹ ਇਕ ਸਾਜ਼ਸ਼ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋਏ...ਉਸ ਨੌਜਵਾਨ ਨੂੰ ਵੀ ਵੱਡੀ ਕੀਮਤ ਦੇਣੀ ਪਈ ਹੋਵੇਗੀ...ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਜ਼ਰੂਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਹੋਣਾ ਹੈ...ਜਿਹੜਾ ਪੁਲਿਸ ਤੇ ਤਸੀਹੇ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਤਸੀਹੇ ਭੋਗ ਰਿਹਾ ਹੋਣਾ ਏ...ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਗ਼ਲਤ ਚੱਕਰ ਹੈ। ਮੋਟਰ ਸਾਇਕਲ ਸਕੂਐਡ ਦੇ ਹੱਥੋਂ ਬੇਗੁਨਾਹਾਂ ਦਾ ਮਾਰਿਆ ਜਾਣਾ...ਟਾਇਰਾਂ ਨੂੰ ਗਲਾਂ ਵਿਚ ਪਾ ਕੇ ਅੱਗ ਲਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣੀ ਤੇ ਤਸੀਹੇ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਤਸੀਹੇ ਸਹਿਣਾ...ਤੇ ਨਾਟਕ ਵੇਖਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕੋ...ਤੁਸੀਂ ਸੋਚਦੇ ਹੋਵੋਗੇ ਕਿ ਨਾਟਕਕਾਰ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਹ ਕੀ ਨਾਟਕ ਵਿਖਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਹ ਤੇ ਇਤਿਹਾਸ ਦੁਹਰਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਹਾਂ...ਮੈਂ ਇਤਿਹਾਸ ਦੁਹਰਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਇਕ ਮੂਰਖਤਾ ਤੁਹਾਨੂੰ ਦਿਖਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਇਕ ਮੂਰਖਤਾ ਅਸੀਂ ਤੁਸੀਂ ਲਗਾਤਾਰ ਚੁੱਪ ਵੇਖਦੇ ਰਹੋ...ਤੇ ਪੁਲਿਸ ਥਾਣਿਆਂ ਵਿਚ ਸੜਕਾਂ ਤੇ ਬਾਜ਼ਾਰਾਂ ਵਿਚ ਕਤਲ ਕਾਂਡ ਵਾਪਰਦੇ ਰਹੇ। ਕੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਤਲਾਂ ਪਿੱਛੇ ਕੋਈ ਤਰਕ ਸੀ ? ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਸਵਾਲ ਏ...ਸਵਾਲ ਜੋ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਬੱਧੀ ਸਾਡੀ ਨੀਂਦ ਹਰਾਮ ਕਰਦਾ ਰਹੇਗਾ...ਸੁੱਤਿਆਂ ਸੁੱਤਿਆਂ ਨੂੰ ਅੱਬੜਵਾਹ ਜਗਾਉਂਦਾ ਰਹੇਗਾ ਤੇ ਅਸੀਂ ਸੁੱਤੇ-ਸੁੱਤੇ ਅੱਬੜਵਾਹ ਜਾਗ ਉੱਠਾਂਗੇ ਕਿਸੇ ਡਰਾਉਣੇ ਸੁਪਨੇ ਤੋਂ...ਤੇ ਪੁੱਛਾਂਗੇ...ਇਹ ਕਿਉਂ ਹੋਇਆ ? ਹਾਂ, ਜੋ ਕੁਝ ਹੋਇਆ, ਕਿਉਂ ਹੋਇਆ ?

(ਅਗਲਾ ਸੀਨ ਮਾਈਮ ਵਿਚ ਹੈ। ਇਕ ਬਰਫ ਵੇਚਦਾ ਦੁਕਾਨਦਾਰ, ਪੁਲਿਸ ਥਾਣੇ ਵਿਚ ਪੀਲੇ ਪਟਕੇ ਵਾਲਾ ਨੌਜਵਾਨ ਤੂੜਿਆ ਹੋਇਆ, ਇਕ ਬੁੱਢਾ ਗਲ ਵਿਚ ਟਾਇਰ ਪਾਇਆ ਹੋਇਆ। ਭਿਆਨਕ ਸੰਗੀਤ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਐਕਸ਼ਨ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਮੋਟਰ ਸਾਈਕਲ ਸਕੂਐਡ, ਉਹ ਬਰਫ ਵੇਚਦੇ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਨੂੰ ਮਾਰਦਾ ਹੈ, ਪੁਲਿਸ ਟਾਰਚਰ ਭਿਆਨਕ ਸੰਗੀਤ ਦੀ ਲੈਅ ਵਿਚ—ਪੁੱਛ ਕੇ ਛੱਡਾਂਗੇ, ਨਹੀਂ ਦੱਸਾਂਗੇ। ਟਾਇਰ ਗਲ ਵਿਚ ਪਾਈ ਅੱਗ ਰੰਗੇ ਫੀਤੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਫੜੀ ਅੱਗ ਵਿਚ ਸੜਦੇ ਤੜਪਦੇ ਆਦਮੀ ਦਾ ਨਾਚ...ਸੰਗੀਤ ਦੀ ਲੈਅ ਤੇਜ਼...ਇਹੀ ਨਾਚ ਚੱਕਰ ਵਿਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਮੌਤ ਦਾ ਨਾਚ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਬੰਦਿਆਂ ਦਾ ਡਿੱਗਣਾ...ਲਾਸ਼ਾਂ ਬਣ ਜਾਣਾ...ਸੰਗੀਤ ਬੰਦ ਹੋਣਾ ਤੇ ਸਟੇਜ ਦੇ ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਲਾਸ਼ਾਂ ਹੀ ਲਾਸ਼ਾਂ ਹਨ।

ਕੁਝ ਦੇਰ ਚੁੱਪ । ਲਾਸ਼ਾਂ ਦੇ ਢੇਰ ਉੱਤੇ ਸੰਤ ਲੌਗੋਵਾਲ ਅਤੇ
ਰਾਜੀਵ ਗਾਂਧੀ ਲੰਘਦੇ ਹੋਏ ਹੱਥ ਮਿਲਾਉਂਦੇ ਹਨ ।)

ਆਵਾਜ਼ : (ਰੇਡੀਓ ਦੀ) ਇਹ ਆਲ ਇੰਡੀਆ ਰੇਡੀਓ ਹੈ...ਖਬਰਾਂ ਸੁਣੋ...ਪੰਜਾਬ
ਦਾ ਮਸਲਾ ਅਮਨ-ਅਮਾਨ ਨਾਲ ਹੱਲ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ । ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ
ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਸਮਝੌਤੇ ਨੂੰ ਕਾਮਯਾਬ ਬਣਾਉਣ ਵਿਚ ਪੂਰਾ
ਸਹਿਯੋਗ ਦੇਣ ।

(ਸਾਰਾ ਸੀਨ ਸਟਿਲ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।)

ਨਾਟਕਕਾਰ : (ਅੱਗੇ ਆ ਕੇ ਹੱਥ ਜੋੜਦਾ ਹੈ ।) ਹਾਂ...ਸਮਝੌਤਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ । ਇਹ
ਸਮਝੌਤਾ 1980 ਵਿਚ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਸੀ...ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ
ਇਹਦੀ ਬੜੀ ਮਹਿੰਗੀ ਕੀਮਤ ਦੇਣੀ ਪਈ ਹੈ...ਸ਼ਾਇਦ ਹਾਲੇ ਹੋਰ
ਵੀ ਕੀਮਤ ਦੇਣੀ ਪਏ, ਕਿਉਂਕਿ ਨਫ਼ਰਤ ਅਤੇ ਕਤਲੋਗਾਰਤ ਦਾ
ਵਾਤਾਵਰਨ ਜਿਹੜਾ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਏਨੇ ਸਾਲ ਛਾਇਆ ਰਿਹਾ...
ਇਹਦਾ ਅਸਰ ਹੌਲੇ-ਹੌਲੇ ਮਰੇਗਾ । ਏਨੀ ਕੀਮਤ ਦੇਣ ਦੇ ਬਾਅਦ
ਵੀ ਸਾਧਾਰਨ ਲੋਕ ਤੰਗੀਆਂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਗੁਜ਼ਾਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਉਸ
ਵਿਚ ਕੋਈ ਰੱਤੀ ਭਰ ਵੀ ਫ਼ਰਕ ਪਿਆ ? ਕੀ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਲਈ
ਭਵਿੱਖ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਨੇਰੇ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ? ਕੀ ਪੈਸੇ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ
ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ? ਨੌਕਰੀਆਂ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਨਹੀਂ
ਖਰੀਦੀ ਜਾਂਦੀ ? ਕੀ ਰੇਲਗੱਡੀਆਂ, ਬੱਸਾਂ, ਹਸਪਤਾਲਾਂ, ਸਰਕਾਰੀ
ਦਫ਼ਤਰਾਂ ਵਿਚ ਸਾਧਾਰਨ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਧੱਕੇ 'ਤੇ ਧੱਕਾ ਨਹੀਂ ਹਨ ?
ਕੀ ਪੁਲਿਸ ਥਾਣਿਆਂ ਵਿਚ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਨੇਰਗਰਦੀ ਨਹੀਂ ? ਕੀ
ਬੰਦੇ ਝੂਠੇ ਮੁਕਾਬਲਿਆਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਮੁਕਾਏ ਜਾਂਦੇ...ਹਵਾਲਾਤਾਂ
ਵਿਚ ਗੁੰਮ ਨਹੀਂ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ? ਕੀ ਚੋਣਾਂ ਦੀ ਖੇਡ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੈਸੇ
ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਖੇਡੀ ਜਾਂਦੀ ? ਕੀ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਜਿਣਸ ਮੰਡੀਆਂ
ਵਿਚ ਨਹੀਂ...? ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਵਾਲਾਂ ਦਾ ਜਵਾਬ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ...ਕੋਈ ਫ਼ਰਕ
ਨਹੀਂ ਪਿਆ । ਇਸੇ ਲਈ ਇਹ ਲੜਾਈ ਮੂਰਖਤਾ ਵਾਲੀ ਸੀ,
ਗ਼ਲਤ ਸੀ । ਇਹੀ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਨਾਟਕ ਵਿਚ ਵਿਖਾਉਣ ਦਾ ਯਤਨ
ਕੀਤਾ ਹੈ । ਇਹ ਸਮਝੌਤਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ...ਆਓ ਅਸੀਂ ਵੀ ਆਪਸ
ਵਿਚ ਸਮਝੌਤਾ ਕਰੀਏ ਕਿ ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਗ਼ਲਤੀ ਤੇ ਮੂਰਖਤਾ ਵਾਲੀ
ਲੜਾਈ ਕਦੀ ਨਹੀਂ ਲੜਾਂਗੇ...ਇਹ ਸਮਝੌਤਾ ਹੀ ਸਾਡੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ
ਦੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਦਾ ਆਗਾਜ਼ ਹੋਏਗਾ ।

(ਨਾਟਕਕਾਰ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਪਿੱਛੇ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਨਾਟਕ ਖ਼ਤਮ ਹੁੰਦਾ
ਹੈ ।)